

Воскобойнікова-Гузєва О.,
проф. наук. співроб. ІНМЗБІР НБУВ,
старш. наук. співроб., канд. іст. наук

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ У XXI ст.

У статті проаналізовано загальносвітові тенденції та національні фактори, що впливають на розвиток інформаційної діяльності сучасних бібліотек. Акцентовано увагу на пріоритетності забезпечення розвитку інформаційної діяльності як завдання державної політики у сфері бібліотечної справи.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна діяльність, бібліотечно-інформаційна сфера.

The article analyzes trends in global and local factors influencing the development of information activities of modern libraries. Attention is focused on the priority of the development of information activity as a task of the state policy in the field of library science.

Key words: library, information activity, library and information field.

В статье проанализировано общемировые тенденции и национальные факторы, влияющие на развитие информационной деятельности современных библиотек. Акцентировано внимание на приоритетности обеспечения развития информационной деятельности как задания государственной политики в сфере библиотечного дела.

Ключевые слова: библиотека, информационная деятельность, библиотечно-информационная сфера.

Важливість та унікальність ролі і місця бібліотек у світі, що швидко змінюється, ще раз було підкреслено на цьогорічному Всесвітньому бібліотечному та інформаційному конгресі (World Library and Information Congress, WLIC), який проходив під гаслом – «Майбутнє бібліотек: нескінченні можливості». Міжнародне

бібліотечне та інформаційне співтовариство через своїх представників у ІФЛА констатує, що за рахунок технологічних розробок бібліотеки знаходяться на піку революції щодо можливостей доступу до інформації та її використання [16]. Ще ніколи інформація не була представлена у такому розмаїтті форматів та не була забезпечена такою великою кількістю пристроїв та засобів доступу. Водночас ця інформаційна навала створює нові проблеми у контексті обробки, прийняття інтелектуальних та етичних рішень з її використання. Таким чином, бібліотечні та інформаційні фахівці відіграють надзвичайно важливу роль у засвоєнні безмежних можливостей, запропонованих сучасними технологіями у сфері доступу до інформації та надання послуг. Бібліотеки у всьому світі, а їх є майже 570 тис., і працюють у них понад 800 тис. осіб заради 2,5 млрд читачів, прагнуть надавати допомогу окремим громадянам, їх родинам, суспільству у цілому щодо розширення їхніх можливостей у пошуку та отриманні необхідної інформації, читання та творчості, виходячи як з місцевих і національних потреб, так і враховуючи прагнення особистості долучитися до світових надбань у галузі знань та творчості.

Розглядаючи бібліотечно-інформаційну сферу (далі – БІС) як одну із сфер діяльності людини чи суспільства, що містить упорядковану сукупність об'єктів (бібліотек, інформаційних центрів, освітніх установ, професійних об'єднань тощо) і зв'язків між ними (юридичних, фінансових, інформаційних, комунікаційних тощо), дотримуємося позиції, що саме інформаційна діяльність¹ є на сьогодні магістральним напрямом її функціонування. Ефективність інформаційного напрямку функціонування БІС прямо залежить від взаємозв'язків з іншими сферами діяльності (науковою, освітньою, виробничою тощо) та пріоритетів державного управління, особливо в аспекті законодавчого

¹ Поняття «інформаційна діяльність» стосовно бібліотечно-інформаційної сфери змістовно відповідає офіційно закріпленому у ДСТУ 5034: 2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення» визначенню науково-інформаційної діяльності як «сукупності дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає у її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні» (с. 3), з тим уточненням, що бібліотеки мають справу не тільки з науково-технічною, але й освітньою, просвітницькою та іншими видами інформації, виконуючи усі перелічені у ДСТУ процеси. Не суперечить його змісту й визначення, запропоноване розробниками проекту стандарту «Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни і визначення понять» (Держспоживстандарт України, 2009), де інформаційну діяльність розглядали як «постійне і систематичне збирання і оброблення інформації з метою її зберігання, опрацювання, пошуку, використання, поширення, що виконується якою-небудь особою чи організацією» (с. 4).

і фінансового забезпечення, потребує врахування світових тенденцій, національних факторів і регіональних особливостей. На сьогодні БІС України поєднує понад 37 тис. бібліотек, а їхніми інформаційними ресурсами та сервісами послуговуються майже 1,5 млн користувачів.

У процесі вивчення питання стратегічного розвитку бібліотек на початку XXI ст. [2, 3] було виявлено цілий ряд загальносвітових тенденцій розвитку БІС, врахування яких актуальне для визначення орієнтирів подальшого розвитку вітчизняної БІС, зокрема і в аспекті інформаційної діяльності, напрямів міжнародної співпраці бібліотек різних типів і видів, поглиблення розуміння взаємовпливу різних світових тенденцій та національних особливостей соціального розвитку тощо.

Серед важливих міжнародних документів, які визначають пріоритети сучасного розвитку бібліотечно-інформаційних установ, виокремимо «Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства» [9] (2000 р.) та «Олександрійський маніфест про бібліотеки: Інформаційне суспільство в дії» [14] (2005 р.).

В Олександрійському маніфесті, прийнятому на конференції «Бібліотеки: інформаційне суспільство в дії» (лист. 2005 р., Олександрія, Єгипет), зазначено, що бібліотеки як найбільш демократичні заклади культури є гарантами інтелектуальної свободи і рівних можливостей доступу до інформаційних ресурсів усіх громадян. Отже, бібліотеки роблять суттєвий внесок у подолання цифрової та, як наслідок, інформаційної нерівності. Завдяки бібліотекам відбувається передача знань від покоління до покоління, підвищується інформаційна грамотність населення, зростає ефективність використання інформаційних і комунікаційних технологій. Олександрійський маніфест ІФЛА містить звернення до національних і регіональних органів влади, а також міжнародних організацій вкладати кошти у бібліотечно-інформаційне обслуговування, модернізувати та розширювати бібліотечні мережі, сприяти відкритому та необмеженому доступу до інформації. Відповідно до результатів багатьох досліджень, як зауважено у Маніфесті, віддача від коштів, вкладених у бібліотечно-інформаційну сферу, складає до 400 %. Підкреслено роль бібліотек та інформаційних служб у нагромадженні та передачі знань, що є визначальним для суспільства знань. Розвиток цих положень здійснено в підсумкових документах, прийнятих учасниками Всесвітнього самміту з питань інформаційного суспільства в Женеві (2003 р.) та Тунісі (2005 р.) [10], де вказано, що суспільство мусить надавати допомогу бібліотекам у виконанні їхньої ролі в розробці освітнього, наукового, культурного

контенту, забезпеченні рівноправного та вільного доступу до нього, збереженні його різномайття.

Пріоритетною тенденцією визначаємо взаємопов'язаність розвитку інформаційної діяльності бібліотечних систем окремих країн зі стратегіями інформаційного, інноваційного, онлайнного та інших видів загальнодержавного розвитку. Так, стратегія модернізаційного розвитку об'єднаних Національної Бібліотеки та Архівів Канади [15] у багатьох своїх напрямках пов'язана зі Стратегією онлайнного культурного розвитку Канади [17], а проект стратегії модернізації бібліотечної справи Росії [13] у своїх концептуальних положеннях погоджується з довготерміною Державною програмою «Інформаційне суспільство (2011–2020)» Російської Федерації [5]. У Республіці Білорусь створення національної електронної бібліотеки як інтегрованого національного електронного інформаційного ресурсу, що поєднує у собі ІР бібліотек, архівів, музеїв, засобів масової інформації, інших вітчизняних та зарубіжних інформаційних установ, відбувається відповідно до пріоритетів та завдань Національної програми прискореного розвитку у сфері інформаційно-комунікаційних технологій на 2011–2015 рр. [7].

У травні 2013 р. урядом України схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні до 2020 р. [11], яка закладає чіткі орієнтири для відповідних розробок і стосовно БІС. Розвиток таких складових Стратегії як електронна освіта, електронна культура, електронна демократія передбачає активну участь бібліотек у їх реалізації, а запровадження загальнонаціональної програми електронного урядування прямо пов'язане з ініціативним проектом міжнародної програми «Бібліоміст» – «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування».

Загальноновизнаною стала й обумовлена розвитком інформаційно-комунікативних технологій оновлена тенденція дистанційного обслуговування, так звана віртуалізація читача. За останні десять років кількість онлайн відвідувань значно перевищує користувачів, котрі фізично відвідують бібліотеку (зрозуміло, що йдеться про бібліотечно-інформаційні установи, чії сайти є у інтернет-просторі). Це відбувається за рахунок нарощування доступного бібліотечного інтернет-ресурсу як представленого на сайтах бібліотек (електронні каталоги, бази даних, оцифровані раритети, електронні версії видань тощо), так і розвитку власне бібліотечного контенту у соціальних мережах, створення спеціальних версій сайтів, якими можна користуватися з мобільних телефонів та інших пристроїв, розвитком

відповідних сервісів дистантного обслуговування. Наприклад, за даними щорічних звітів 2007 р. до Бібліотеки Конгресу (США) завітало понад 1,4 млн користувачів сайту, а 2010 р. їхня кількість зросла вже до показника 1,7 млн. Протягом 2013 р. загальнодоступною колекцією австралійської національної документальної спадщини з сайту Національної бібліотеки Австралії щогодини користувалося понад 16 тис. осіб з усіх куточків світу. Невпинно зростає і кількість звернень на веб-портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – Бібліотека). За даними щорічних звітів про бібліотечно-бібліографічну та інформаційну роботу Бібліотеки у 2009 р. було зафіксовано 10,2 млн звернень користувачів сайту, а 2012 р. – їх кількість вже складала 77,6 млн. Загалом у звітному 2012 р. було зафіксовано 1,1 млн. користувачів сайту, якими здійснено 77,6 млн сеансів звернень (найбільшою популярністю користувалася інформація про історико-культурні фонди Бібліотеки). А звернення користувачів сайту до повнотекстових електронних документів сягнуло показника 98, 5 млн.

Наступною тенденцією визначаємо нарощування бібліотеками електронного контенту, зокрема й за рахунок придбання різноманітних архівів електронних публікацій, у тому числі й повідомлень соціальних мереж. Наприклад, Національною бібліотекою Австралії до складу Австраліани включено архів веб-сайтів з 1996 р., а Бібліотека Конгресу США у 2010 р. придбала архів публічних твіттів за 2006–2010 рр. На початок 2013 р. бібліотека мала у своєму розпорядженні архів з близько 170 млрд твіттів, що продовжує зростати. Коментуючи цей факт, керівництво Бібліотеки Конгресу зазначило, що Twitter є новим видом колекцій в бібліотеці, але важливим для її місії, оскільки суспільство обирає соціальні медіа як основний метод комунікації і творчого самовираження, соціальні медіа доповнюють, а в деяких випадках витісняють листи, журнали, періодичні видання та інші джерела, що регулярно збирають наукові бібліотеки.

Однією з головних ознак часу стало й корпоративне формування бібліотеками та інформаційними закладами усіх країн світу загальнодоступного та мультикультурного контенту. Найбільш глобальним та яскравим прикладом цього напрямку діяльності сучасних бібліотек є спільний проєкт ЮНЕСКО (Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури) та Бібліотеки Конгресу США – Світова цифрова бібліотека (WDL), яка надає безоплатний доступ в мережі Інтернет у багатомовному форматі до великої кількості матеріалів, що презентують культури різних країн світу. Основні цілі WDL полягають у сприянні міжнародному та міжкультурному взаєморозумінню,

розширенню обсягу і розмаїття культурного контенту в Інтернеті, надання ресурсів для педагогів, учених та усіх зацікавлених осіб, розширення можливостей установ-партнерів з метою скорочення розриву у цифрових технологіях усередині країни та між країнами. З метою інтеграції культури України в європейський і світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі українські бібліотеки також беруть участь у цьому проєкті, зокрема, оцифровані об'єкти представляють: Національна парламентська бібліотека України, Наукова бібліотека Києво-Могилянської академії, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Львівська національна бібліотека України імені В. Стефаніка, ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Наукова бібліотека Львівського політехнічного національного університету.

До загальносвітових чинників, що впливали на розвиток БІС на зламі століть, в Україні додалися національні чинники, пов'язані із соціально-політичною трансформацією суспільства та активізацією процесів мовного, культурного, політичного національного відродження. З початку XXI ст. в Україні безпосередній вплив на розвиток БІС здійснюють такі суспільні явища й процеси, як розвиток демократичного суспільства, національне відродження, створення правової держави, формування розвинутого громадянського суспільства, розвиток ринкових відносин, формування інформаційного ринку продуктів і послуг. Незалежність України, соціально-економічні та політичні зміни привели до перегляду сутності та завдань бібліотеки як соціального інституту, пріоритетних напрямів розвитку БІС у цілому. Бібліотека, залишаючи за собою виконання найвідповідальнішого соціального завдання – збереження та поширення інформації та знання, з елемента сфери обслуговування перетворюється на рівноправний суб'єкт сфери інформаційного виробництва, глобальної системи управління знаннями, наукової, освітньої та політичної комунікації. Змінюється сутність бібліотечно-інформаційної діяльності – відбувається перехід від ідеологічних догм до ідей та принципів відкритого доступу до бібліотечних фондів та інформації, на заміну керівництву щодо читання та пропаганди окремих напрямів приходить якісна, професійна навігація по безмежному простору бібліотечно-інформаційних ресурсів. Бібліотека стає соціальним партнером окремих громадян, громадських об'єднань, громадянського суспільства у цілому, надаючи доступ до джерел офіційної урядової та незалежної

інформації, сприяючи розвитку інформаційної культури власних користувачів.

У першому десятилітті XXI ст. зміна бібліотекознавчої парадигми особливо яскраво проявилася у позиціонуванні сучасної бібліотеки як складової інформаційного простору суспільства з усіма складниками і характеристиками, системою взаємозв'язків та взаємовпливів. Другою ознакою зміни парадигми стало, пов'язане із попередньою позицією, доведення значення, місця і ролі сучасної бібліотеки як рівноправного суб'єкта та активного виробника інформаційних продуктів і послуг, учасника інформаційного ринку, який формується в умовах розвитку інформаційного суспільства, суспільства, побудованого на знаннях. Таким чином, на рівні наукової думки спостерігаємо фіксацію умовного (оскільки відповідні взаємозв'язки та взаємовпливи залишаються) переходу бібліотечного соціального інституту зі сфери забезпечення (освітнього, наукового, культурного) до сфери інформаційного виробництва. У цьому контексті, на нашу думку, варто вести мову про розширення зони активного впливу БІС на нові сфери суспільного розвитку. Науковцями обґрунтовується гіпотеза про необхідність стратегічного реструктурування бібліотек та їхньої діяльності як запоруки довгострокового забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів і послуг. Проте, на жаль, поки що ці пріоритети не зафіксовано у межах реалізації жодної з державних цільових програм розвитку окремих напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності (зокрема, спільної з книговидавничою галуззю з поповнення бібліотечних фондів або з архівами та музеями щодо збереження фондів), а цілісна програма розвитку БІС України у визначеному напрямі відсутня взагалі.

Стратегічні напрями розвитку БІС України, удосконалення як окремих її складових, так і підвищення ефективності інформаційної діяльності бібліотек у цілому по-різному визначалися науковцями та організаторами бібліотечної справи у певні періоди, залежно від умов соціально-економічного і політичного розвитку країни, різноманітних впливів міжнародної бібліотечної політики та вітчизняної державної політики у сфері освіти, науки, інформатизації, технологічного розвитку, внутрішніх трансформаційних проявів БІС тощо.

Простежений генезис фахових уявлень, представлений у відповідних концепціях, стратегіях, доктринах розвитку як окремих бібліотек, їх мереж, так і БІС України у цілому [4], дозволяє визначити етапність:

– 1990-ті рр. – етап технологічного становлення, панування ідеї національного відродження та пошуку ефективних шляхів взаємодії бібліотеки із оновленою інформаційною інфраструктурою суспільства;

– 2000-ні рр. – етап активного технологічного розвитку, адаптації ідей вільного доступу до інформації, інноваційного експериментування із засобами ІКТ та відповідного технологічного оновлення, орієнтованого на включення власних інформаційних ресурсів вітчизняних бібліотек до світового інформаційного простору;

– 2010-ті рр. і до сьогодні – трансформаційний етап, який має бути орієнтований на комплексну модернізацію БІС у взаємозв'язку з іншими сферами інформаційного виробництва і споживання, реалізації ідеї розвитку бібліотеки як соціального партнера держави у розбудові громадянського суспільства, рівноправного суб'єкта сфери впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та об'єкта глобальної системи управління знаннями.

На етапі 1990-х рр. головною метою розробників усіх аналізованих нами у процесі дослідження програмних документів було визначення перспективних напрямів та реальних шляхів включення ресурсів бібліотек до нової інформаційної інфраструктури суспільства. Філософським підґрунтям розробок цього періоду стали принципи демократизації, гуманізації, духовності, урахування інтересів окремих читачів та різних соціальних груп задля національного і культурного відродження. І, як наслідок, через злам ідеологічних засад бібліотечної діяльності відбулось відродження гуманістичної сутності, встановлення пріоритету соціокультурної місії бібліотеки. До кола пріоритетних завдань усі науковці та організатори бібліотечної справи відносили розробку єдиної державної політики, зокрема у питаннях збереження бібліотечних фондів, підготовки та перепідготовки кадрів, впровадження новітніх автоматизованих технологій опрацювання ресурсів та бібліотечного обслуговування, нагальну необхідність законодавчого забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності, кооперативної взаємодії у складних питаннях інформатизації галузі. Менш ніж за десятиліття, яке пройшло між розробкою проєктів Концепції розвитку бібліотечної справи в Україні (1992) та Державної програми автоматизації бібліотек України (1998), фахівці дійшли висновку, що головним завданням наступного періоду стає створення організаційно-керівної, правової, фінансової, науково-методичної та технічної інфраструктури, яка забезпечить розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності на основі сучасних комп'ютерних технологій та засобів телекомунікації.

На етапі 2000-х рр. було вироблено конкретні, відповідні вимогам часу програми розвитку провідних вітчизняних бібліотечно-інформаційних центрів України. Загальнодержавне та загальногалузеве значення мав проєкт «Національної доктрини розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» (2003) – переважна більшість визначених у цьому документі пріоритетів та складових державної політики залишаються актуальними до сьогодні, так само як і обґрунтована у ньому необхідність радикальної модернізації бібліотечної справи України. Було зроблено величезний крок у технологічному розвитку бібліотек, пов'язаний з впровадженням ІКТ, розумінням місця і ролі бібліотечних закладів як активних учасників процесу інформатизації суспільства. Провідними ідеями цього періоду ставали надзвичайно амбітні та соціально значимі проєкти – створення на базі вітчизняних бібліотек загальнодержавних інформаційних технологічних парків, науково-інформаційних веб-порталів із системами пошуку та архівування розміщеної у глобальних мережах наукової та суспільно значущої інформації, консолідованого формування всеукраїнського електронного інформаційного ресурсу рукописної, архівної та книжкової спадщини «Пам'ять України» тощо. Потенціал вітчизняної бібліотечно-інформаційної справи розглядали і як рушійну силу розвитку громадянського суспільства (Національна доктрина розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні, 2003), і як ресурсну (документно-інформаційну) базу вітчизняного інформаційного середовища (Державна програма розвитку діяльності НБУВ на 2005–2010 рр., 2004). Простежується концептуальний зв'язок із фаховими розробками 1990-х років, що проявляється у комплексності постановки та пошуку шляхів удосконалення усіх складових вітчизняної бібліотечно-інформаційної діяльності – ресурсної, технологічної, кадрової, управлінської, матеріально-технічної тощо, гарантоване забезпечення цих процесів за рахунок реалізації виваженої державної політики, відповідного законодавчого та нормативного забезпечення. Стосовно аспекту розвитку інформаційної діяльності бібліотек характерною ознакою стратегічних розробок стає орієнтація на включення власне національних інформаційних ресурсів до світового науково-інформаційного простору, посилення міжнародної співпраці та інтеграції, активне позиціонування вітчизняних бібліотек різних типів і видів як комплексних або інтегрованих науково-інформаційних та освітніх центрів. Проте на загальнодержавному рівні залишаються актуальними питання економіки бібліотечної справи, матеріально-

технічного забезпечення розвитку та модернізації мережі бібліотечно-інформаційних установ.

Від початку 2010-х рр. БІС України знаходиться на етапі, коли очевидним та необхідним кроком стає консолідація зусиль керівників провідних бібліотек країни, науковців та організаторів бібліотечної справи, представників урядових структур, громадських та професійних об'єднань задля вироблення спільної концепції фахового розвитку, яка може бути основою розробки довгострокової стратегії, реалізованої у подальшому через комплексну або ряд взаємопов'язаних державних цільових програм [3]. Наразі існують концептуальні розробки щодо стратегічного розвитку низки провідних бібліотечно-інформаційних центрів країни (НБУВ, НІБ України, ХДНБ ім. В. Короленка та ін. провідних бібліотек) [4], до обговорення представили проєкт Концепції розвитку бібліотек України до 2020 р., орієнтований на публічні бібліотеки країни (розробники – секція директорів обласних наукових бібліотек УБА, 2012) [6], ведеться мова про створення довгострокової цільової програми розвитку публічних бібліотек України з поетапною реалізацією до 2020 р. [1]. Прийняття такої цільової програми за умов координаційної взаємодії об'єктів впливу – провідних публічних бібліотек та їх мереж – дозволить сконцентрувати ресурси, що виділяються з державного та комунального бюджетів, а також з інших джерел фінансування, підвищити бюджетну ефективність видатків за рахунок кооперації, та, як наслідок, координувати дії й ліквідувати дублювання у створенні й використанні інформаційних ресурсів тощо.

Важливою системоутворюючою ознакою усіх визначених етапів генезису фахового усвідомлення шляхів розвитку БІС є вплив на формування державної політики у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності. Державна політика у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності є поєднанням діяльності органів державної влади і управління у сфері інформації, культури та освіти, вона спрямована на інтеграцію інформаційних ресурсів, що існують у різних середовищах та розвиток інфраструктури бібліотечно-інформаційних закладів і реалізується через сукупність законів і розпоряджень, загальнодержавні, регіональні, корпоративні, міжнародні проєкти та ініціативи. Одним з важливих факторів формування бібліотечної політики є фахове усвідомлення шляхів розвитку галузі, особливо сформоване на рівні професійних об'єднань, асоціацій, авторитетних наукових колективів тощо.

Початок ХХІ ст. позначився виробленням спільних загальноосвітніх підходів щодо розвитку бібліотечного законодавства та національної бібліотечної політики. Концентровано цей процес

втілюється у концепцію переходу від державної бібліотечної політики до національної інформаційної. Пріоритетом загальносвітового розвитку стає саме консолідована, погоджена, спільна національна інформаційна політика, у рамках якої усі сфери людської діяльності матимуть відповідні завдання, функції, повноваження та відповідальність. І тут слід звернути увагу на певну вітчизняну національну особливість розвитку цього напрямку державної діяльності. Вона полягає у тому, що попри численні наукові розробки стосовно напрямів і пріоритетів розвитку державної інформаційної політики України, вивчення світового досвіду, визначення різних шляхів, варіантів і сценаріїв інформаційного та інноваційного розвитку країни, представлених у дослідженнях авторитетних вітчизняних науковців, та відповідне законодавче закріплення основоположних питань у сфері інформаційної та інноваційної діяльності, інформаційних обмінів та загалом розвитку інформаційного суспільства в Україні, бібліотечно-інформаційній сфері ще доводиться відстоювати власне значиме місце у цих процесах, у питаннях інтеграції України у світовий інформаційний простір, одночасно демонструючи вагомий здобутки у цій царині. На нашу думку, розвиток інформаційного суспільства, стосуючись усіх сфер життєдіяльності, вимагає створення єдиної національної політики, яка не ділиться на соціально-економічну, інформаційно-технологічну, екологічну або будь-які інші частини. Має бути відпрацьована єдина політика інформаційно-технологічного розвитку країни, що і запропонувала Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» [12] у частині впровадження базової моделі національної інформаційної політики, і сподіваємось, що її «український варіант» включатиме повною мірою інтереси бібліотечно-інформаційної сфери.

Основними пріоритетами державної політики у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності в Україні на етапі 2010-х рр. стає підвищення ролі бібліотек у розбудові громадянського суспільства, активізація їхнього розвитку у контексті загальносвітових технологічних та соціокультурних трансформацій, розширення доступу до інформації та її доступність для споживачів, підвищення статусу професії та стимулювання її розвитку, консолідація зусиль бібліотек та їх керівників, підпорядкованих різним системам і відомствам для реалізації програмно-цільового підходу для розвитку БІС України.

Як вже зазначалося, прийнята у 2013 р. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, розрахована до 2020 р., передбачає реалізацію низки напрямів, що мають безпосереднє відношення до бібліотечно-інформаційної діяльності. Зокрема, у межах виконання напрямку е-культури йдеться про необхідність здійснення заходів із забезпечення процесів переведення в електронну форму документів архівних, бібліотечних, музейних фондів, інших фондів закладів культури та створення електронних інформаційно-пошукових систем з історії, культури, народної творчості, сучасного мистецтва України; накопичення національних інформаційних ресурсів в економічній, науково-технічній, соціальній, національно-культурній сфері; створення необхідної техніко-технологічної інфраструктури електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках, музеях, науково-дослідних установах із визначенням вимоги щодо обов'язкової сумісності таких ресурсів. Напрямок е-освіта передбачає розвиток мережі електронних бібліотек на всіх освітніх рівнях, систем дистанційного навчання та відкритої мережі освітніх ресурсів. Йдеться у Стратегії й про фінансування заходів Державної цільової програми «Бібліотека – XXI» (2011), більшість з положень якої свого часу були націлені на інтегровану інформаційну діяльність, консолідоване формування національного електронного інформаційного ресурсу бібліотек, архівів, музеїв країни.

Простеження динаміки застосування програмно-цільового підходу для вирішення нагальних проблем галузі, що проявляється у розробці і реалізації відповідних державних та міжнародних проектів, дало можливість констатувати наступне: цілісної системи державних цільових програм галузевого розвитку на сьогодні не існує, тотальне недофінансування (Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр. (1999 р.), Державна програма розвитку діяльності НБУВ на 2005–2010 рр. (2004 р.)) або нефінансування (Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека–XXI» (2011 р.)) відповідних державних цільових програм ставить під сумнів можливість ефективного розвитку БІС у таких умовах. Попри несприятливі законодавчі, матеріально-технічні і фінансові умови, щорічне скорочення загальнодержавної мережі та проблеми з оновленням кадрового ресурсу, бібліотеки України

відкривають інтернет-центри, створюють місцеві та галузеві суспільні та науково-освітні інформаційні ресурси, представляють їх у Всесвітній мережі, навчають користувачів інформаційній і комп'ютерній грамотності. Публічні, освітянські, наукові бібліотеки сприяють зменшенню інформаційної та електронної «прірви», підвищенню інформаційної обізнаності громадян, стають важливим чинником розвитку громадянського суспільства, електронної України, складником електронного врядування, за рахунок різноманітних ініціатив стимулюють розвиток електронної комерції, дистанційної освіти, навчання протягом усього життя усіх верств населення країни.

Список використаних джерел

1. *Вилегжаніна Т.* До питання створення довгострокової програми розвитку публічних бібліотек України / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2013. – №1. – С. 4–5.
2. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Визначальні світові стратегії для розвитку інформаційно-бібліотечного комплексу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Вісн. Кн. палати. – 2012. – №9. – С. 17–22.
3. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Вироблення консолідованої стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України – вимога сучасності / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 2012. – Вип. 38. – С. 214–223.
4. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 8–19.
5. Государственная программа Российской Федерации «Информационное общество (2011–2020 годы) : утвержд. Распоряжением Правительства Российской Федерации от 20 окт. 2010 г. № 1815-р // Собрание законодательства РФ. – 2010. – № 46. – Ст. 6026.
6. Концепція розвитку бібліотек України : проект (5.12.2012) [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна асоціація : офіц. сайт. – Режим доступу: [http://ula.org.ua/index.php?id=single&tx_ttnews\[tt_news\]=&cHash=6756be420c12401ff0fdce09eb484817](http://ula.org.ua/index.php?id=single&tx_ttnews[tt_news]=&cHash=6756be420c12401ff0fdce09eb484817). – Назва з екрана.

7. *Мотульський Р. С.* Национальные библиотеки в современном мире: основные тенденции развития (на примере Национальной библиотеки Беларуси) / Р. С. Мотульський // Вест. БАЕ. – 2013. – № 2. – С. 52–56.

8. Ойрашський маніфест: Порядок денний проекту PULMAN для електронної Європи // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. – К., 2005. – С. 16–20.

9. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства // Центри публічного доступу до Інтернету в бібліотеках : документи і матеріали. – К., 2005. – С. 23–32.

10. Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства : Женева 2003 – Туніс 2005) [Електронний ресурс]. – Доступ до документа: <http://apitu.org.ua/wsis>. – Назва з екрана.

11. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80/>. – Назва з екрана.

12. Стратегический план программы ЮНЕСКО «Информация для всех» (2008–2013 гг.). – М. : Междунар. центр библиотечного сотрудничества, 2009. – 48 с.

13. Стратегия модернизации библиотечного дела России : проект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://er.ru./news/2011/7/11/staregiya-modernizacii-bibliotechnogo-dela-rossii/>. – Загл. с екрана.

14. Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action [Electronic resource] // IFLA : web-site. – Mode of access: <http://www.ifla.org/III/wsis/AlexandriaManifesto.html>. – Title from the screen.

15. Library and Archives Canada : Report on Plan end Priorities. 2012–13 [Electronic resource] / Treasury Board of Canada Secretariat : web-site. – Mode of access: www.tbs-sct.gc.ca/rpp/2012-2013/inst/bal/bal00-eng.asp. – Title from the screen.

16. *Ng Elaine Official Invitation IFLA World Library and Information Congress, 79th IFLA General Conference and Assembly* [Electronic resource] / Elaine Ng // IFLA : web-site. – Mode of access: <http://conference.ifla.org/ifla79/official-invitation>. – Title from the screen.

17. Summatire on the Canadian Culture Online Straregy (CCOS) [Electronic resource] // Canadian Heritage : web-site. – Mode of access: <http://www.pch.gc.ca/pgm/em-cr/evaltn/2008/2008-09-2/102-eng.cfm>. – Title from the screen.

Воскобойнікова-Гузєва О. Інформаційна діяльність як пріоритетний напрям функціонування бібліотечно-інформаційної сфери у XXI ст.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна діяльність, бібліотечно-інформаційна сфера.

У статті розглянуто бібліотечно-інформаційну сферу (далі – БІС) як одну зі сфер діяльності людини чи суспільства, що містить упорядковану сукупність об'єктів (бібліотек, інформаційних центрів, освітніх установ, професійних об'єднань тощо) і зв'язків між ними (юридичних, фінансових, інформаційних, комунікаційних тощо). Зазначено, що ефективність інформаційного напрямку функціонування БІС прямо залежить від взаємозв'язків із іншими сферами діяльності та пріоритетів державного управління, особливо в аспекті законодавчого і фінансового забезпечення, потребує врахування світових тенденцій та національних факторів.

Виявлено цілий ряд загальносвітових тенденцій розвитку БІС, врахування яких актуальне для визначення орієнтирів подальшого розвитку вітчизняної БІС, зокрема і в аспекті інформаційної діяльності, напрямів міжнародної співпраці бібліотек різних типів і видів, поглиблення розуміння взаємовпливу різних світових тенденцій та національних особливостей соціального розвитку тощо.

Пріоритетною тенденцією визначено взаємопов'язаність розвитку інформаційної діяльності бібліотечних систем окремих країн зі стратегіями інформаційного, інноваційного, онлайнного та інших видів загальнодержавного розвитку.

Загальновизнаною стала й обумовлена розвитком інформаційно-комунікативних технологій оновлена тенденція дистанційного обслуговування, так звана віртуалізація читача.

Наступною тенденцією визначено нарощування бібліотеками електронного контенту, зокрема й за рахунок придбання різноманітних архівів електронних публікацій, у тому числі й повідомлень із соціальних мереж.

Однією з головних ознак часу стало й корпоративне формування бібліотеками та інформаційними закладами усіх країн світу загальнодоступного та мультикультурного контенту.

До загальносвітових чинників, що впливали на розвиток БІС на зламі століть, в Україні додалися національні чинники, пов'язані із соціально-політичною трансформацією суспільства

та активізацією процесів мовного, культурного, політичного національного відродження.

Бібліотека, залишаючи за собою виконання найвідповідальнішого соціального завдання – збереження та поширення інформації та знання, з елемента сфери обслуговування перетворюється на рівноправний суб'єкт сфери інформаційного виробництва, глобальної системи управління знаннями, наукової, освітньої та політичної комунікації.

У 2013 р. Урядом України схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні до 2020 р., яка закладає чіткі орієнтири для відповідних розробок і стосовно БІС. Розвиток таких складових Стратегії як електронна освіта, електронна культура, електронна демократія передбачає активну участь бібліотек у їх реалізації, а запровадження загальнонаціональної програми електронного урядування прямо пов'язане з ініціативним проектом міжнародної програми «Бібліоміст» – «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування».

Voskoboinikova-Huzeva O. Information activities as a priority trend of functioning of library and information field in the XXI century.

Key words: library, information activity, library and information field.

The library and information sector (hereinafter – LIS) as one of the areas of activity of person or society that contains an ordered set of objects (libraries, information centers, educational institutions, professional associations, etc.) and the relationships between them (legal, financial, information, communication, etc.) is considered in the article. It is noted that the effectiveness of the information sector of LIS operation depends on relationships with other areas of activities and public administration priorities, especially in terms of legal and financial support, needs to take account of global trends and national factors.

We found a number of global trends of LIS development, which take into account the actual benchmark for subsequent flowering of native LIS, particularly in terms of information activities, areas of international cooperation of libraries of different types and deepening of mutual understanding of different global trends and national characteristics of social development and so on.

Headline trend was defined as interconnectedness of development of information activities of library systems of different countries with the strategies of information, innovation, online and other national development.

The update trend of remote service, so-called «virtualization» of the reader, caused by development of information and communication technologies is universally recognized. Another identified trend is increasing of electronic content by the libraries, including acquiring various archives of electronic publications, including social networking posts.

One of the major signs of the present is corporative forming of public and multicultural content by the libraries and information institutions around the world. National factors concerned with social and political transformation of society and revitalization of the process of linguistic, cultural, political, national revival were added to global factors influencing the development of the LIS at the turn of the century in Ukraine.

Library executing an important social task as preservation and dissemination of information and knowledge turns from an element related to the services sphere into the equal subject in the sphere of information production, global knowledge management system, scientific, educational and political communication.

In 2013 the government of Ukraine approved the Strategy of Information Society Development in Ukraine until 2020, which provides clear guidelines for appropriate development for LIS. The development of such components of the strategy as e-learning, e-culture, e-democracy requires the active participation of libraries in their implementation, and the implementation of national e-government program is directly related to the project of the international program «Bibliomist» – «Public libraries – Bridges to e-government».

Воскобойникова-Гузева Е. Информационная деятельность как приоритетное направление функционирования библиотечно-информационной сферы в XXI ст.

Ключевые слова: библиотека, информационная деятельность, библиотечно-информационная сфера.

В статье рассмотрена библиотечно-информационная сфера (далее – БИС) как одна из сфер деятельности человека или общества,

содержащая упорядоченную совокупность объектов (библиотек, информационных центров, образовательных учреждений, профессиональных объединений и др.) и связей между ними (юридических, финансовых, информационных, коммуникационных и др.). Эффективность информационного направления функционирования БИС прямо зависит от взаимосвязей с другими сферами деятельности и приоритетов государственного управления, особенно в аспекте законодательного и финансового обеспечения, требует учета мировых тенденций, национальных факторов и региональных особенностей.

Исследован целый ряд общемировых тенденций развития БИС, актуальных для определения ориентиров дальнейшего развития отечественной БИС, в частности в аспекте информационной деятельности, направлений международного сотрудничества библиотек различных типов и видов, углубления понимания взаимовлияния различных мировых тенденций и национальных особенностей социального развития и т.п.

Приоритетной тенденцией определена взаимосвязанность развития информационной деятельности библиотечных систем отдельных стран со стратегиями информационного, инновационного, онлайн-ового и других видов общегосударственного развития.

Общепризнанной стала и обусловленная развитием информационно-коммуникативных технологий тенденция дистанционного обслуживания, так называемая виртуализация читателя.

Следующей тенденцией определено наращивание библиотеками электронного контента, в том числе и за счет приобретения различных архивов электронных публикаций, а также сообщений из социальных сетей.

Одним из главных признаков времени стало и корпоративное формирование библиотек и информационными учреждениями всех стран мира общедоступного и мультикультурного контента.

К общемировым факторам, которые влияли на развитие БИС на рубеже веков, в Украине добавились национальные факторы, связанные с социально-политической трансформацией общества и активизацией процессов языкового, культурного, политического национального возрождения.

Библиотека, оставляя за собой выполнение ответственной социальной задачи – сохранение и распространение информации и знания, из элемента сферы обслуживания превращается в равноправный субъект сферы информационного производства, глобальной системы управления знаниями, научной, образовательной и политической коммуникации.

В 2013 г. правительством Украины одобрена Стратегия развития информационного общества в Украине до 2020 г., которая закладывает четкие ориентиры для соответствующих разработок и относительно БИС. Развитие таких составляющих Стратегии, как электронное образование, электронная культура, электронная демократия предполагает активное участие библиотек в их реализации, а внедрение общенациональной программы электронного управления напрямую связано с инициативным проектом международной программы «Библиомост» – «Публичные библиотеки – мосты к электронному управлению».

УДК 025.5:005.642.2

Василенко О.,
директор ІНМЗБІР НБУВ,
канд. іст. наук

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ГАРМОНІЗАЦІЯ СТАТИСТИКИ

Розкрито основні підходи до формування системи статистичних показників бібліотечно-інформаційної діяльності, проаналізовано вітчизняний та міжнародний досвід удосконалення нормативно-методичної бази з метою гармонізації показників традиційних та інноваційних аспектів роботи бібліотек; розглянуто доцільність використання інтегральних показників в бібліотечній статистиці, питання термінології та методики їх визначення; надано пропозиції щодо подальшого розвитку теоретико-методологічних, нормативно-методичних і практичних засад вітчизняної бібліотечної статистики на сучасному етапі.

Ключові слова: бібліотечна статистика, формування системи статистичних показників бібліотечно-інформаційної діяльності, інтегральні показники бібліотечної статистики.

The basic approach to the system of statistical indicators of library and information activities, analyzed domestic and international experience of the formation of regulatory and methodological framework for the harmonization of indicators of traditional and innovative aspects of the libraries examined the feasibility of using integrated indicators in library statistics, the question of terminology and methods of their determination; The proposals for the further development of theoretical and methodological, regulatory guidance and practical principles of the national library statistics.

Keywords: library statistics, forming a system of statistical indicators of library and information activities, integrated performance library statistics.